

Teibi Torm: "Kõik noored inimesed, kellest võib arvata, et nad hakkavad tulevikus meie riiki juhtima, võiksid töötada alguses mõne aasta õpetajana."

Kõigepealt õpetajaks!?

T e i b i T o r m
TLÜ andragoogika magistrant

USA-s lähevad paljude teaduskondade üliõpilased enne erialatööle asumist vabatahtlikult kaheks aastaks õpetajaks. Kas analoogilise programmiga saaks ka Eestis õpetajapuudust leevendada?

Eesti kooli kimbutab noorte õpetajate puudus. Haridusminister Mailis Reps on nimetanud olukorda isegi katastroofiliseks. Tema andmetel võib juhtuda, et 2008. aastal on kahe kolmandiku õpetajate vanus 60 ja rohkem aastat (1). EHL-i juhatuse esimees Sven Rondik märgib, et kümnekond aastat tagasi oli ligi 25% Eesti õpetajatest alla 30-aastased, praeguseks on see näitaja aga langenud 10%-ni. (2).

Seega meie õpetajaskond vananeb. Mujal maailmas, v.a näiteks Soome, pole olukord parem. 1998. aastal prognoosis USA õpetajate liidu tollane president Sandra Feldman, et 2008. aasta paiku võib Ameerikas puudu jääda üle kahe miljoni õpetaja (3). USA 2001. aastal vastu võetud haridusseaduses "No Child Left Behind" (4) on seetõttu pikevalt lahti kirjutatud ka õpetaja parema koolitamise ja paremini koolis hoidmise

teema. Asja arutatakse ka "No Teacher Left Behind" deviisi all (5). USA haridusministeerium on käivitanud programmi "Transition to Teaching" (6), mille raames on hakatud teiste elualade inimesi õpetajatööle kutsuma ja üldse inimeste õpetajaks saamise uusi teid otsima. Osariigid ilmutavad ka oma initsiatiivi ja maksavad õpetajaks tulevatele inimestele preemiat, Massachusettsis on makstud koguni sajale tippkandidaadile esimese nelja aasta jooksul 20 000 dollarit aastas (3).

Siinkohal tahan aga rääkida noorte ameeriklaste erilisest projektist, mida võiks ehk Eestiski õpetajapuuduse leevendamiseks järele proovida. See on programm "Teach for America" (TFA) – "Õpeta Ameerikat" (7).

"Teach for America" programmiga tehti USA-s noorte kodanikualgatuse korras algust 1990. aastal ja programmi

sisu oli üliõpilaste ja äsjaste vilistlaste suundumine kaheks aastaks koolidesse õpetajatööle. Et programm on olnud edukas, näitab fakt, et selle kaudu on käinud koolis õpetajana töötamas üle 14 000 üliõpilase. Tänavu kandideeris programmi 19 000 üliõpilast – peaaegu niisama palju, kui on Eestis õpetajaid. Neist hakati õpetajaks ette valmistama 2400 noort (konkurents oli viis kandidaati ühele kohale). Sellistest ülikoolidest nagu Notre Dame, Spelman, Dartmouth ja Yale kandideeris üle 10% üliõpilastest (8).

Värske ülikooliõpetaja Wendy Kopp (9) käivitas 17 aastat tagasi selle programmi eesmärgiga vähendada Ameerikas hariduslikku kihistumist. Statistika järgi on USA vaesemate piirkondade õpilastel ligi seitse korda väiksem võimalus ülikool lõpetada kui jõukate piirkondade lastel. Nimetatud 14 000 üliõpi-

last on suundunud just nende vaeste piirkondade (getode) koolidesse, kus õpilased on õppekavast vahel kuni kolm aastat maas. Sisuliselt tegelevad TFA noored nende lastega, kes meil koolist välja langevad.

Kerge sellistes koolides töötada pole, seepärast suunatakse TFA programmi sinna ainult kõige paremaid üliõpilasi ja viilistlasi, kellel on elavat fantaasiat, loomingulist mõtlemist ning väga tugev tahtmine õpilastega häid tulemusi saavutada. Aga noorte eesmärk pole tuua muutusi mitte ainult klassi, vaid ka kooli, seepärast haaravad nad kooliellu lapsevanemaidki.

Wendy Kopp lähtus programmi "Õpeta Ameerikat" käivitades tõdemusest, et USA haridussüsteemil ei ole haridusliku kihistumise nõiarongi ületamiseks piisavalt energiat – oli vaja noorte entusiasmi. Noored alustasid seda liikumist üliõpilastena, paljud neist aga jäidki õpetajateks ja hoiavad nüüd programmi käigus õpetajatena. Programm "Õpeta Ameerikat" on parandanud Ameerikas kõikide õpetajate mainet, sest liikumine on toonud koolidesse uut energiat ja kõrget moraali. Näitab ju appimineki kõige suuremates raskustes koolidele noorte õpetajate arenenud kodaniku- ja vastutustunnet.

Kõik algab mõtteviisist

Olen rääkinud programmist "Õpeta Ameerikat" ka eestlastele ja märganud, et ameeriklaste loogika jääb siin paljudele arusaamatuks. Öeldakse, et kool ei ole läbisõiduhoov, kus igaüks, kes tahab, võib töötada ainult kaks aastat. Väidetakse, et õpetajakutseta inimest ei tohi üldse klassi lasta. Arvatakse, et kihistumise probleemiga peaks tegelema riik, mitte vabatahtlikud noored jne. Sellised kommentaarid näitavad, et eestlaste mõtteviis erineb ameeriklaste omast.

Õpetaja on juht

Esimene erinevus on see, et ameeriklased peavad õpetajat juhiks, eestlased aga ainespetsialistiks. TFA programmis rõhutatakse selgelt, et iga inimestega töötav inimene on eelkõige juht ja alles seejärel ainespetsialist (10). Seepärast otsib TFA koolidesse õpetajateks eelkõige juhiomadustega noori. Eelistatakse neid, kes on juba varem õpilaste või täiskasvanute kollektiiviga edukalt töö-

tanud, kes oskavad inimesi motiveerida, suudavad raskustele vaatamata oma eesmärkidele kindlaks jääda ja nendeni välja jõuda, keda iseloomustab entusiasm, pühendumine, usk oma õpilaste võimetesse.

TFA koduleheküljel toonitatakse, et õpetaja teeb koolis ühe päeva jooksul palju rohkem loovat mõtlemist eeldavaid tähtsaid otsuseid kui mõne suure ettevõtte juht ning selles mõttes on kool hea koht oma juhivõimete proovimiseks ja harjutamiseks. TFA programm on tõeline juhtimiseksam, sest noored lähevad õpetama getokoolide 11–16-aastasi spontaansid murdealisi noori, peavad panema neid tegema asju, mis õpilastele ei meeldi, kaotamata seejuures nende lugupidamist – kui paljud seda suudavad? Kui paljud õpetajad suudavad häid tulemusi saavutada näiteks meie Tootsi klassides?

Ameerikas peavad paljud ülikoolid õpetamist juhtimisannet eeldavaks ja mis tahes eriala üliõpilastele juhtimiskogemusi andvaks tööks ning lubavad oma õpetajaks minevatel üliõpilastel õpingud ajutiselt katkestada, võttes nad hiljem uuesti tagasi. TFA koduleheküljel on avaliku elu tegelased öelnud, et just noorte õpetajate hulgast võib sirguda Ameerikale suurepäraseid uusi juhte.

Eelista õpetajat

Eesti vanasõna ütleb, et kes oskab, see teeb, kes ei oska, see õpetab. Öeldakse ka, et õpetajakoolitusse astuvad need, kes mujale sisse ei saa, ja õpetajana töötavad need, kes mujal hakkama ei saa. Kõik sellised käibetõed kisivad õpetaja mainet alla. Ameerikas juurutatakse vastupidiseid hoiakuid. TFA programmi võetakse osalema väga häid üliõpilasi just nimelt "mujale" sissesäänud üliõpilaste hulgast. Õpetajaks värvatakse meditsiini, majanduse, juura, sotsiaaltöö, reaalteaduste ja teiste teaduskondade kõige tugevamaid üliõpilasi. Teiseks on hulk USA ettevõtteid ja organisatsioone avalikult deklareerinud, et nad eelistavad inimesi tööle võttes programmi "Õpeta Ameerikat" karastusega noori. Miks? Sellepärast, et TFA programmi läbinud noor on saanud õpetajana hea organiseerimistöö ja inimeste innustamise kogemuse; on läbinud n-õ elukooli, sest on puutunud kokku väga erinevate laste ja nende vanematega, tunneb kohalikku elu paremini

kui ainult televiisorist vaatajad; on arenenud kodaniku- ja vastutustundega, sest on läinud vabatahtlikult appi raskustes olevatele koolidele ning tõstnud seal oluliselt õpetuse taset.

Rohkem dünaamikat

Eestis ei ole veel üle saanud stereotüübist, et õige õpetaja läbib ülikoolis õpetajakoolituse ning töötab seejärel kogu oma elu ühes ja samas koolis. Kahtlemata ongi need õpetajad iga kooli kullafond, aga tänapäeval jääb selline lähenemine liiga staatiliseks. Õpetajaks võib tulla ka meditsiini, juurast, insenerikoolitusest. Õpetajaks võib tulla ainult mõneks aastaks ning ka keskeas, mitte ainult noorena. On täheldatud, et just keskeas õpetajaks hakanud inimesed jäävad kooli töötama kõige pikemaks ajaks (6).

Kui meil võetakse inimese koolist lahkumist mingil määral kooli reetmisena – meil on õpetajaid niigi vähe! –, siis programmis "Õpeta Ameerikat" öeldakse, et teisele tööle üleminek näitab noore inimese konkurentsi- ja läbilöögi võimet. Rõhutatakse, et õpetajana töötanu on edukas igal alal. Selline hoiak tõstab õpetajatöö mainet ja suurendab noorte huvi õpetajatöö vastu. Ameerika koolides räägitakse palju sellest, kelleks on TFA programmi õpetaja pärast õpetajatööst lahkumist saanud – arstiks, inseneriks, poliitikuks, ettevõtjaks, matemaatika-, meditsiini-, juura-, politoloogiadoktoriks –, ja tuntakse nende üle uhkust. Väidetakse, et nende noorte edu on tulnud paljuski ka tänu õpetajatööse rajatud vundamendile.

Tulemused

Niisiis võiksime meiegi mõelda, et õpetaja on juht, ta on teistest parem ja lööb läbi igal alal. Programm "Õpeta Ameerikat" on astunud selliste hoiakute juurutamisel pikki samme. 14 000 üliõpilast 360 Ameerika ülikoolist on olnud kaks aastat koolis õpetajad ning andnud oma energiat ja loovust 2 miljonile õpilasele. Käivitatud on ka TFA õpetajate eelistamine mis tahes tööle värbamisel. Avalikult on selle oma põhimõtteks kuulutanud sellised firmad nagu Bain & Company, Boston Consulting Group, The Bridgespan Group, The Capital Group Companies, Goldman Sachs, McKinsey and Company, Monitor Group, Morgan Stanley, Wachovia jt. Kes on läbinud

TFA programmi, pääseb nendesse firmadesse tööle eelisjärjekorras.

Suureks saavutuseks peetakse seda, et kodanikualgatuse korras on suudetud käima saada õpetajakoolituse alternatiivne süsteem. TFA noorte õpetajate koolitus algab viienädalase teooriakoolitusega, järgneb oma koolipiirkonna sotsiaalsete ja poliitiliste protsesside tundmaõppimine, et mõista, mis õpilasi mõjutab ja kuidas omalt poolt koolikultuuri paremaks kujundada. Suurem osa õpetajaks õppimisest toimub aga TFA tugivõrgustiku kaudu (mentorid, tuutorid, konsultandid jt), kuhu kuuluvad nii õpetajakoolituse professionaalid kui ka kogemustega TFA vilistlased. Noortel õpetajatel on võimalik saada asjatundjatelt abi mis tahes probleemide lahendamisel ning selline õpetajakoolitus toimub iga päev. Edukalt toime tulnud noored saavad õpetaja kutse kvalifikatsioonitunnistuse.

Eriti uhked on TFA programmi noored aga selle üle, et nende õpilaste õpitulemused on silmanähtavalt paranenud ja seda ka väga rasketes klassides. 2005. aastal suutis 34% õpetajatest tõsta oma õpilaste testide hinnete taset vähemalt 1,5 punkti võrra (11). Ameerika hindamissüsteem on osariigiti erinev, kuid enamasti kasutatakse 11-tasandilist hindamisskaalat (kõige madalam tase on K, seejärel tasemed 1–10).

Tõsi, enamik TFA noortest lahkub pärast kaheaastast õpetajatööd ja õpetajakutse saamist koolist ning läheb oma erialatöele. Aga paljud on jäänudki õpetajaks, ehkki neil algselt sellist kavatsust polnud. TFA andmetel jääb õpetajaks 39% ja 24% tööle haridusvaldkonda. Suurbritannias jääb edasi õpetajaks ligi pool analoogilises "Teach First" projektis osalenutest (12). Seega lahendab TFA programm õpetajapuuduse probleemi ka pikemas perspektiivis.

Kust tuleb raha?

Õpetajaks hakanud üliõpilased saavad nooremõpetaja palka, nagu kõik teisedki kvalifikatsioonita õpetajad. Seadus ei keela Ameerikas ja Inglismaal kvalifikatsioonita inimest õpetajaks võtta, kui see inimene samal ajal õpib õpetama, aga TFA ja TF programmid ongi õpetajaks õppimise programmid.

70% toetussummast programmi käigus hoidmiseks tuleb eraettevõtelt,

fondidelt ja eraisikutelt, ülejäänud programmi läbiteinud vilistlastelt ja avalikust sektorist ehk riigilt. Seega on kodanikualgatusest saanud mingil määral ka riiklik programm. 2005. aastal kasutati USA-s TFA programmide käigus hoidmiseks 40 miljonit dollarit ja 18 miljonit oli reserv. 2010. aastaks on arvestatud 101 miljoniga ja reservi tahetakse koguda 50 miljonit dollarit. Aukartust äratav mas- taap (13).

Haridusmalev

Eestis on Ameerikaga samaseid probleeme. Getokoole meil pole, aga õpilaste väljalangus ja noorte õpetajate nappus on fakt ning meiegi koolid vajavad noorte inimeste energiat, leidlikkust, loovust, soovi hädas olijaid aidata ja elu paremaks muuta. Kas Eestiski ei tasuks katsetada millegi niisugusega, nagu on programm "Õpeta Ameerikat"? Noorus iseenesest ei anna muidugi head suhtlemis- ja juhtimisoskust ning toimetulekut õpetajana, seda enam, kui sa ise pole õppinud huvitava õpetajaga. Aga mis takistab Eestiski välja otsimast just selliseid üliõpilasi, kes on oma häid juhikomadusi juba tõestanud? Ja mis takistab meilgi kujundamast noore inimese tööd koolis õpetajakoolituse kaheaastaseks kursuseks, alternatiiviks õpetajakoolituse kaheaastasele magistrikursusele? Õpetaja kutse aasta sisseseadmisega on eeltöö selleks alternatiiviks juba tehtud. Ka kutse aasta noortel on mentorid, regulaarsed seminarid ülikooli juures, isiklikud plaanid selle kohta, mida nad tahavad oma õpilastega saavutada. Õpetaja maine peab tõusma, miks mitte nii, et noored ise seda tõstavad?

Noori võiks motiveerida juhtimiskogemuse saamine ja suhtlemisoskuste arendamine. Omaaegne õpilasmalev andis analoogse kogemuse. Ka üliõpilaste ehitusmalev tegutses pikka aega väga edukalt ning õpilasmalev on hakanud isegi uuesti tööle. Paljud Eesti Õpilasmaleva rühmakomandörid said hiljem avaliku elu tuntud tegelasteks, näiteks Edgar Savisaar, Ivar Raig, Ain Sepik, Tõnu Anton, Paul Varul, Ester ja Ruve Schank, Rein Rebane, Rein Otstavel jt. Malev oli ka koolijuhtide taimelava või vähemalt filter, mis neid esile tõstis. Kas ei oleks aeg käivitada üliõpilaste haridusmalev? Haridusmaleva idee ei tundu Eestis oludes üldse utoopiline. Arvesta-

ma peab muidugi Eesti mastaapi. Kui USA-s saadi TFA kaudu kümne aasta jooksul kooli 14 000 noort, siis Eestis oleks minejaid 70 ringis, aga meie jaoks oleks see suur arv. Kui pooled neist jääks õpetajaks, oleks see suur võit. Peamine kasu oleks muidugi õpetajatöö maine kasv. Juristid, insenerid, ajakirjanikud, poliitikud, ettevõtjad ja teised, kes on töötanud haridusmalevas, tunnevad õpetajatega "relvavendlust" ega saa oma uuel töökohal suhtuda õpetajatõesse üleolevalt või halvustavalt. Nad teavad, kui raske õpetajatöö on, ning püüavad õpetajaid ja kooli igati aidata. Kõik noored, kellest võib arvata, et nad hakkavad tulevikus meie riiki juhtima, võiksid töötada alguses mõne aasta õpetajana.

1. <http://www.postimees.ee/030806/esileht/siseuudised/211695.php>
2. <http://www.opleht.ee/Arhiiv/2006/18.08.06/teave/index.shtml>
3. <http://www.aft.org/presscenter/speeches-columns/www/1998/1098.htm>
4. <http://www.ed.gov/nclb/landing.jhtml>
5. http://www.buildingteams.com/teambuilding_workshops/youth_education/no_teacher_left_behind.htm
6. <http://www.transitiontoteaching.org/>
7. http://www.teachforamerica.com/flash_movie.html
8. http://www.teachforamerica.com/documents/070706_USAToday_Volunteer.Rates.Hit.Record.Numbers.pdf
9. <http://www.teachforamerica.com/team.html>
10. http://www.teachforamerica.com/documents/BYSTAFF_Spring2006_CollegeBoardReview_Teaching.As.Leadership_000.pdf
11. <http://www.teachforamerica.com/Mathematica.html>
12. <http://www.teachfirst.org.uk/>
13. http://www.teachforamerica.com/support_us.html